

grafen ontmoetten wanneer zij zich als auteur van hun eigen leven wilden profileren. 'Ze schreven hun levens niet zelf of verdwenen tijdens het publicatieproces uit hun eigen tekst, en in de regel verschenen hun autobiografieën postuum', zo concludeert Huisman. 'Wie zich liet betalen voor het eigen levensverhaal, verkocht als het ware zichzelf'. Vooral voor vrouwen die hun optreden in de publieke sfeer verantwoordden door de nadruk te leggen op hun 'roeping', leverde dat problemen op. Dan was een postume autobiografie de beste optie: de vrouwelijke autobiograaf hield de controle over haar eigen levensverhaal, maar omzeilde de associaties met geld, broodschrijverij en prostitutie. Vrouwen die het toch aandurften bij leven een autobiografie te publiceren, waren opvallend vaak afkomstig uit de wereld van het theater. Als 'publieke vrouwen' hadden zij kennelijk minder moeite met de autobiografie.

Met dit proefschrift heeft Marijke Huisman een boek gepubliceerd dat verder reikt dan de plaats van autobiografieën op de Nederlandse boekenmarkt in de jaren 1850-1918. Zij snijdt thema's aan over de plaats van de autobiografie en de betekenis van de sekse van de autobiograaf binnen de productie, distributie, receptie en consumptie van cultuur. Dat zijn thema's die ook voor een reflectie op de actuele plaats van de geschiedschrijving in het publieke domein van groot belang zijn. Wat is er nodig om ons (m/v) via de boekenmarkt – en in toenemende mate via audiovisuele media – te profileren als deskundig geschiedschrijver?

BARBARA HENKES, RIJKSUNIVERSITEIT
GRONINGEN

Vanacker, Daniël, *Een averechtse liberaal. Leo Augusteyns en de liberale arbeidersbeweging. Van activist tot antifascist. Leo Augusteyns en het Vlaams-nationalisme* (Gent: Academia Press/ Liberaal Archief, 2008, xi + 752 blz., € 45,-, ISBN 978 90 382 1242 5).

Oppervlakkig gezien lijken Nederland en België op elkaar, maar veel verder dan een overeenkomst in taal blijkt die overeenkomst niet te gaan. De sociaal/economische en politieke geschiedenissen zijn in werkelijkheid zo verschillend dat van een gelijkennis eigenlijk in het geheel geen sprake is. Na de afscheiding van de Belgen van het Koninkrijk der Nederlanden gingen beide landen hun eigen weg.

Uiteraard waren er in de wetgeving nog wel overeenkomsten zoals het ontbreken van kiesrecht voor grote groepen van de bevolking en het coalitieverbod. Deze gelijkenissen waren vooral het gevolg van de Franse bezetting die beide gebieden had getroffen.

Voor een kenner van de vakbondsgeschiedenis van Nederland is het bestaan van een liberale arbeidersbeweging een vrijwel onbekend iets als we de vroege geschiedenis van het Algemeen Nederlandsch Werklieden Verbond (ANWW) negeren. Daarom zou een dergelijk historicus zich al helemaal niet gauw wagen aan het schrijven van een biografie van een liberale vakbondsleider. Dat die leider dan ook nog radicale standpunten heeft ingenomen is binnen Nederlandse verhoudingen vrijwel ondenkbaar.

In België is de geschiedenis ook wat dat betreft anders. Daar heeft een liberale vakbeweging bestaan die soms wel zeer radicale standpunten innam. Een goede illustratie daarvan zijn het citaat en de beschrijving die de auteur geeft van het standpunt van de voorman van de Liberale Volkspartij die ook verbonden was aan de Antwerpse liberale arbeidersbeweging. Deze Augusteyns (1870-1945) zei dat 'alle kolonisatie, ondernomen in naam der beschaving, uitloopt op verdrukking en knevelarij, op plundering en moord'. Deze woorden werden uitgesproken in

1908, toen koning Leopold II het grootste deel van zijn privé-domein Congo aan de Belgische staat wilde overdragen. Augusteyns vervolgde dat deze overdracht niet de belangen van de Congolezen of de Belgen zou dienen, maar uitsluitend die van de grote kapitalisten en de koning zelf. De arbeidersklasse had volgens hem geen enkel belang bij de voorgenomen operatie (252).

Soortgelijke uitspraken van een liberale vakbondsmans zal men in Nederland tevergeefs zoeken. Daarmee is het project van Vanacker om het leven en werk van Leo Augusteyns uitgebreid te beschrijven ook voor kenners van de Nederlandse arbeidersbeweging leerzaam. Vanacker heeft twee delen gewijd aan het leven van de vrijwel vergeten liberaal. Het boek is door de uitgebreide beschrijving van de omstandigheden van de arbeidersbeweging in vooral Antwerpen veel meer dan een biografie. Sterker nog, het biografische aspect van de studie verdwijnt vaak achter de horizon van een ruimer onderzoek. Het lijkt er zelfs op alsof Vanacker het leven van Augusteyns vooral heeft gebruikt om een deel van de Belgische liberale geschiedenis te (her)schrijven. Augusteyns was van eenvoudige afkomst die in het België van toen aanliep tegen het feit dat zijn gebrekkige kennis van het Frans zijn maatschappelijke vooruitgang belemmerde. Deze ondervinding verklaart mede zijn vroege interesse in de politiek. Voor het overige komen we uit Vanackers boek niet erg veel over het persoonlijke leven van Augusteyns te weten. De opmerking dat in zijn geschriften slechts een keer een verwijzing naar zijn vrouw voorkomt is hier misschien ook wel debat aan.

Kenmerkend voor het liberalisme en dus ook voor een liberale arbeidersbeweging is de opvatting dat mensen hun leven zelf vorm dienen te geven. De naam 'Help Uzelve' voor een liberale organisatie ligt dan ook erg voor de hand. Misschien vooral als onderscheiding van de klerikale of confessionele stroming en minder van de socialisten die immers van mening zijn dat de bevrijding van de arbeiders het werk van de arbeiders zelf moet zijn. Bij de klerikalen leefde daar-

entegen het idee van een organische samenleving waarin de hogere klassen de plicht hadden voor de onder hen gestelden te zorgen.

De Belgische liberale arbeidersbeweging onderscheidde zich verder in niets van andere stromingen binnen de internationale arbeidersbeweging: politieke partij, vakbonden, ziekenfonds (het door de vader van de hoofdrolspeler opgerichte 'Help Uzelve') en coöperatieve bedrijven. De overeenkomst ging zelfs zover dat er ook onderlinge conflicten waren zoals we die ook maar al te goed kennen uit de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging. Ook hier waren deze de ene keer ideologisch en dan weer persoonlijk van aard. Persoonlijke rancune en ambitie speelden ook binnen de liberale beweging hun giftige rol.

Dat er in Antwerpen sprake was van een sociaal-liberale arbeidersbeweging is voor Nederlandse begrippen al bijzonder. Nog vreemder zal in Nederlandse ogen het feit zijn dat hoofdrolspeler Augusteyns een nationalist was. In België bestond dan wel een relatieve confessionele homogeniteit, maar voor het overige was en is het land verdeeld langs een taallijn. In het bestuur werden daarbij de Franstaligen lange tijd voorgetrokken op de Vlamingen, typerend daarvoor is het feit dat Augusteyns een van de eersten was die in het parlement Vlaams sprak. Vanwege de ongelijke machtsverhouding tussen Frans- en Vlaamstaligen was de sociale strijd gedeeltelijk ook een taalstrijd hoewel de arbeidersbewegingen van beide vaak wel trachtten samen te werken.

Vanacker laat (misschien onbedoeld) in deel 2 van zijn biografie zien hoe riskant het nationalisme in de sociale beweging is. Augusteyns begaf zich op glad ijs met zijn sympathie voor nationalistische sentimenten. Hij werd daarvoor zowel na de Eerste als na de Tweede Wereldoorlog gestraft met respectievelijk drie jaar cel en verbeurdverklaring van zijn pensioenrechten, en nog een keer terugbetaling van die rechten omdat hij voor de eerste verbeurdverklaring van de Duitsers een vergoeding had ontvangen. Hierbij moet overigens wel worden aangetekend dat zijn sociaal engagement hem

behoedde voor de verrechtsing waar veel nationalistische Vlamingen voor bezweken.

Het uiteindelijke resultaat was desondanks dat de man die een ferm gezicht gaf aan de vroege liberale arbeidersbeweging uiteindelijk als een vrijwel vergeten man aan zijn einde kwam. Een luttele vijf regels krantenbericht waren alles waarin over zijn overlijden werd bericht.

Het boek van Vanacker is bijna een complete encyclopedie van een ook in België zo goed als genegeerde geschiedenis van de liberale arbeidersbeweging. Goed leesbaar en rijk geïllustreerd.

SJAAK VAN DER VELDEN, INTERNATIONAAL
INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS

Maarseveen, Jacques G.S.J. van, Klep, Paul M.M., Stamhuis, Ida H. (eds.), ***The Statistical Mind in Modern Society. The Netherlands 1850-1940 I. Official Statistics, Social Progress and Modern Enterprise; II. Statistics and Scientific Work*** (Amsterdam: Aksant, 2008, 423 en 496 blz., € 59,90, ISBN 978 90 5260 321 6 (I) en 978 90 5260 322 3 (II)).

Nederlanders hebben een ambivalente relatie met statistiek. Aan de vraagzijde is er vandaag de dag veel animo voor deelname aan allerhande opiniepeilingen. Maar nog in 1971 leidde de weigerachtigheid van veel Nederlanders tot de opschorting van de tienjaarlijkse volkstelling. Aan de aanbodzijde zijn er door de eeuwen heen nogal wat fluctuaties te constateren. In 1671 stelde Johan de Witt al een sterftetabel op, die hij gebruikte om lijfrenten te berekenen. Sindsdien wisselen vette en magere jaren elkaar af. De Bataafs-Franse tijd was een periode van krachtige intensivering van de overheidsstatistiek. Maar daarna duurde het tot het laatste decennium van de negentiende eeuw voordat de staat met het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn bemoeienis met de statistiek blijvend regelde. Hoe we succes en falen interpreteren, is sterk

afhankelijk van de focus. Kijken we naar individuen, naar instituties, naar bepaalde vormen van statistiek, of naar de receptie ervan? Als er iets duidelijk is, is het dat de geschiedenis van de statistiek in Nederland geen lineair verloop kent.

Dit is één van de uitgangspunten van de redacteurs Klep, Stamhuis en Van Maarseveen, waarmee zij de lijn voortzetten van een reeds eerder verschenen deel over de periode 1750-1850 (2002). Zelfs indien er geen vervolgedeel over de tijd na 1940 zal verschijnen, kunnen we spreken van een waarlijk 'monument voor het land', om met Nele Bracke te spreken die deze metafoor koos voor haar recente boek over de Belgische overheidsstatistiek in de negentiende eeuw. De hier besproken delen, handelende over de periode 1850-1940, hanteren een meervoudig perspectief op de ontwikkeling van de statistiek in haar politieke en maatschappelijke context. Dit leidt tot een rijk en veelzijdig boek. In 32 bijdragen wordt uit de doeken gedaan hoe zich in samenhang met de modernisering van Nederland een 'statistische geest' ontwikkelde.

Deel I is gewijd aan de overheidsstatistiek, in het bijzonder op nationaal niveau, en aan de relatie tussen statistiek, vooruitgang en het bedrijfsleven. De conclusie is onontkoombaar: tussen 1850 en 1940 nam de macht van het getal enorm toe. Die macht manifesteerde zich onder andere in een nieuw systeem van 'governmentality', zoals Klep aan de hand van dit Foucaultiaanse begrip uitlegt (I, 286-287): rond 1900 was de Nederlandse staat aan een onstuitbare opmars begonnen. Statistiek en sociale wetenschappen voorzagen de staat van een nieuwe taal waarmee deze verouderde voorstellingen van het maatschappelijk leven kon neutraliseren, nieuwe kennis kon presenteren, en staatsbemoeienis een geweldige boost gaf.

In deel II zijn bijdragen verzameld die gaan over de groeiende betekenis van de statistiek voor academische wetenschappen, zoals medicijnen, geografie, genetica, landbouwwetenschap en geschiedenis. Daarnaast komen verschillende aspecten van statistische methoden aan bod, zoals